

forradalmi éjszakán Nagy György csak hajnal felé, tehát tetemes késéssel értesült a történekről. De amint értesült róluk, rohant a forradalmi események központjába. Az Astoria erkélyéről szólva a tömegekhez, ő emelte jelszavá a köztársaság kikiáltásának követelését. S — mint ismeretes — ő lett az, aki személy szerint a legtöbbet tette azért, hogy az első Magyar Köztársaság 1918. november 16-án tényleg meg is szülessék.

Nem alkalmi frázis, hogy ebben a most felavatott hódmezővásárhelyi emlékszobában, a fia jelenlétében megidézett Nagy György küzdelme — az első Magyar Köztársaság oly rövid idő múltán bekövetkezett megdöntése ellenére — korántsem volt hiábavaló. Amit tett, azt jogosan számítjuk az átalakulásért küzdő, parlamentáris köztársaságot teremtő jelenkori magyar demokrácia erőt adó örökségéhez. Kapocs Kossuthék demokratikus nemzeti függetlenségi politikája és a mi törekvéseink között.

HORVÁTH ANDRÁS

A „Magyar Köztársaság” és Nagy György republikánus mozgalma

„Lapunk címe egyúttal célja is;
Magyar Köztársaság!”

(„Magyar Köztársaság”
1911. okt. 14.)

Idén immár 80 esztendeje, hogy Hódmezővásárhelyen — a „Viharsarok” politikai mozgalmaiban talán legjelentősebb szerepet játszó városban — új, már a címével is jelentős hatást kiváltó folyóirat jelent meg: a „Magyar Köztársaság”. A vérpiros fedelű kiadvány első száma 1911. október 14-én látott napvilágot. A lap szerkesztősége és kiadóhivatala a Szentesi utca (akkori hivatalos nevén Ferenc József sugárút) 24. szám alatt volt, főszerkesztője pedig nem volt más, mint dr. Nagy György ügyvéd, a polgári radikális eszmék híve, székely származású politikus, korábban országgyűlési képviselő.

Vajon mi hívta életre a „Magyar Köztársaság”-ot, mely minden gúny és lekicsinylő bírálat ellenére még az uralkodó közvetlen környezetét is arra készítette, hogy a lappal és a mögötte álló mozgalommal mint veszélyes, és egyáltalán nem jelentéktelen tényezővel számoljon? Úgy vélem, nem csupán a kerek évforduló miatt indokolt, hogy erről a méltatlanul elfeledett és ismerői által sem kellően méltányolt folyóiratról megkíséreljük fellebbenteni a feledés fátyolát.

Noha, mint említettük: a „Magyar Köztársaság” megjelenésekor már címmel is szinte sokkolta az akkori politikai közvéleményt, mégis szervesen illeszkedik a századelő hasonló szellemű politikai folyóiratainak sorába. Mind a fővárosban, mind vidéken akad egy-egy „édestestvére”, az előbbi „A Nyugat”, az utóbbi a szintén Hódmezővásárhelyen megjelenő, dr. Gonda József által szerkesztett „A Jövendő”. A „Magyar Köztársaság” és az említett két lap a közös polgári-radikális gondolkodásmód miatt valóban egymás szellemi „testvére-

reinek” tekinthetők, dr. Nagy György folyóiratát azonban mégis megkülönbözteti az említett kettőtől, hogy teljesen nyíltan és egyértelműen a politikára, a napi és távlati konkrét teendőkre helyezi a hangsúlyt, a szépirodalom és a társadalomfilozófia kisebb szerepet kap benne. Ugyanakkor a „Magyar Köztársaság” nemcsak társadalomelméleti, hanem *közjogi értelemben is radikális*, és radikalizmusa hangsúlyozottan magyar radikalizmus, a nemzeti jelleg meghatározó módon érvényesül a lapban. Nemcsak merészségével jelent újdonságot a tizes évek elejének Magyarországon, hanem azzal is, hogy megkísérli ötvözni a radikális-szociális és a nemzeti értékeket, és ez a próbálkozás sajnos, még kortársaink jó részének szemében is irreálisnak, sőt abszolút lehetetlennek tűnik. Anélkül, hogy az aktualizálás csapdájába esnénk, már önmagában ez a tény is érthetővé teszi, hogy miért lenne indokolt dr. Nagy György köztársasági mozgalmának és fő sajtóorgánumának, a „Magyar Köztársaság”-nak méltó helyet biztosítani a magyar politikatörténetben. Jelen tanulmány önmagában aligha érheti el ezt a célt, de talán felhívhatja a figyelmet a mozgalom *egyedi*, és éppen ezért figyelemre méltó mivoltára. A következőkben röviden át kell tekintenünk mind a „Magyar Köztársaság” megjelenését megelőző évek főbb politikai eseményeit, mind Nagy György addigi életútját, és látni fogjuk, hogy az új folyóirat és a köztársasági mozgalom nem mintegy „varázsütésre” a semmiből bukkan fel, hanem jelentkezése logikus következménye a hagyományos függetlenségi politika lejáratódásának, mely politikából Nagy György is kiábrándult, de ez a lelkiállapot nem juttatta letargiába, hanem önálló és határozott cselekvésre ösztönözte.

A KÖZTÁRSASÁGI MOZGALOM JELENTKEZÉSÉNEK ELŐZMÉNYEI

A koalíció vezéréihez:

„A ti oroszlánbőrötök gombra jár!
Kigomboljátok, begomboljátok, ahogy
hasznosabb.”

Századunk első évtizedének jelentős eseménye volt, hogy 1906 áprilisában, az úgynevezett „darabont-kormány” bukása után a Függetlenségi Párt által vezetett „nemzeti koalíció” került hatalomra, melyben az Apponyi Albert által irányított Néppárt és az ifjabb Andrássy Gyula nevével fémjelzett Alkotmánypárt volt a két koalíciós partner. A függetlenségi vezére Kossuth Ferenc volt, a miniszterelnök azonban Wekerle Sándor lett, mert személye az uralkodónak és a Függetlenségi Pártnak egyaránt megfelelt. A „nemzeti koalíció” természetesen harcos, határozott függetlenségi politikát ígért, ezt azonban már csak azért sem valósíthatta meg, mert hatalomra kerülésekor az úgynevezett „áprilisi paktumban” programjának igazán radikális pontjairól önként lemondott. A koalíció 48-at hirdetett, de valójában 67-es alapon politizált. Mind a kiegyezés 1907-ben esedékes megújításakor, mind az önálló vámterület, jegybank, hadsereg kérdésében visszavonulót fújt az uralkodó határozott fellépésére. Mindezt azzal tetézte, hogy a plurális választójog alapján álló törvénytervezetet terjesztett elő, és több alkalommal is tanújelét adta, hogy szociális kérdések iránt inkább csak szavakban mutat fogékonyságot. A függetlenségi által vezetett koalíció egyetlen maradandóbb műve, a közoktatással foglalkozó 1907-es „lex Apponyi” fogadtatása sem volt egyértelműen pozitív, a kormány sokat hangoztatott nemzeti jellege pedig jórészt kimerült a retorikában és a látványos külsőségekben,

vagy az olyan, csupán érzelmileg és lélektanilag jelentős eseményekben, mint Rákóczi hamvainak 1906-os hazahozatala. Az igazi függetlenségi politika azonban nemcsak ilyen jelképes gesztusokból, hanem konkrét és határozott lépések sorozatából áll. A Wekerle-kabinet pontosan azt az eszmét nem volt képes igazán szolgálni, melynek ereje és népszerűsége hatalomra segítette. Ez volt az oka, hogy országszerte általános volt a kiábrándulás. Az emberek nyilván jól elviselték volna a 67-es alapon álló politikát egy bevallottan ilyen jellegű párt irányítása alatt álló kormánytól, azt a paradoxont azonban, mely a függetlenségi elvek és a 67-es gyakorlat között fennállt, nem tudták megérteni.

A kiábrándulás természetesen nem csak a közvéleményben érződött, hanem magában a Függetlenségi Párt soraiban is. Már a 2°/_o-os kvótaemelés hatására kivált egy kisebb csoport, mely nem volt hajlandó hozzájárulni a nemzet ellenszolgáltatás nélküli fokozottabb megterheléséhez. Ez a kis csoport a Függetlenségi és 48-as Balpárt volt, melynek egyik legjelentősebb személyisége maga Nagy György. Ennél a pártszakadásnál is jelentősebb volt azonban, amikor Justh Gyula, a képviselőház elnöke bontott zászlót az önálló magyar jegybank jelszavával. Ez az 1909-ben bekövetkezett esemény már nyilvánvalóvá tette nemcsak a koalíció, hanem a Függetlenségi Párt bomlását is. 1910 elején azután a Balpárt beolvadt a Justh-pártba, de az egyesülés tényét nem tudták kamatoztatni az 1910 tavaszán lezajlott választásokon. A közhangulat — a koalíció csődje miatt — egyértelműen a függetlenségi ellen fordult, tekintet nélkül arra, hogy Kossuth Ferenc által vezetett engedelkenyek, vagy Justh Gyula által irányított radikálisok voltak. Ráadásul az 1910-es választást a példátlan hatósági erőszak a dualizmus korszakának talán legrosszabb emlékezetű választásává avatta. A bevallottan 67-es alapon álló, Tisza István által vezetett Nemzeti Munkapárt aratta le a függetlenségi politika kudarcának gyümölcseit, és megszerezte az elsőprő többséget: 258 mandátumot. Ezzel szemben Kossuth Ferenc pártja 55, a Justh-párt csupán 41 parlamenti hellyel volt kénytelen megelégedni. A koalíció időszaka visszavonhatatlanul lezárult. A nemzet szegényebb lett egy illúzióval, de gazdagabb azzal a tapasztalattal, hogy a hagyományos értelemben vett függetlenségi politika végleg zsákutcába jutott. Az új helyzet új törekvéseket hívott életre, új erők jelentkeztek a közélet színpadán. Nagy György egyike volt azoknak a politikusoknak, akik az ország számára új utakat kerestek, ő volt az, aki „expressis verbis” ki merte mondani: teljes nemzeti függetlenség 48-as alapon nem lehetséges, egy a modern kor igényeinek is megfelelő társadalmi programmal fellépő „49-es” irányvonalú, emellett a republikánizmust tudatosan vállaló mozgalom mutathat csak kiutat a dualizmus akkor tetőző válságából.

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI MOZGALOM SZELLEMI ELŐKÉPEI ÉS NAGY GYÖRGY PÁLYAFUTÁSÁNAK KEZDETE

„A nagykorúak államformája, az emberi méltóság nemzeti intézménye a köztársaság!”

(Székely Újság, 1906. jan. 4.)

A magyar köztársasági mozgalomnak — annak dacára, hogy ellenfelei teljesen új, kuriózszerű, periférikus kalandorvállalkozásként igyekeztek bemutatni — természetesen jó néhány történeti előképe van. Ha a Nagy György ál-

tal mindig példaképként emlegetett Dózsa Györgyöt reálsan nem is sorolhatjuk ide, a magyar jakobinusok mozgalmában, az 1848—49-es forradalom és szabadságharc legradikálisabb erőinek nézeteiben egyértelműen jelentkezik a republikanizmus. Nagy György mozgalmának időben legközelebbi előzményét a Tácsics Mihály és Szini Károly nevéhez fűződő, az 1870-es évek éppen csak csírázó munkásmozgalmához szorosán kapcsolódó politikai irányzat jelenti. A magukat „vörös republikánusok”-nak is nevező irányvonal hívei sajátos, némiképpen eklektikus ideológiát mondhattak magukénak: 1848—49 plebejus radikálizmusa és a párizsi kommuné egyaránt hatott rájuk, Petőfi éppúgy példaképük volt, mint Frankel Leó, retorikájukban jelen van mind a nemzeti, mind az internacionalista értékekre való hivatkozás; Garibaldit és Türr „Pistát” romantikus lelkesedéssel emlegetik, ugyanakkor leveleikben már igen gyakran „elvtárs”-nak szólítják egymást . . .

A mozgalom azonban „elszunnyad” az 1880—1890-es években, mert a munkásmozgalom megerősödik, az internacionalizmus az 1890-ben megalakuló Magyarországi Szociáldemokrata Párt létrehozásával önálló utat választ, a nemzeti vonal pedig részben csatlakozik a Függetlenségi Párthoz, részben a különböző újonnan alakuló agrárjellegű, kis pártokat részesíti előnyben. A republikanizmus által ajánlott legradikálisabb közjogi megoldás mint lehetőség tartósan háttérbe szorul. Jellemző, hogy még az 1907—1912 között Budapesten megjelenő folyóirat, a „Radikális 48” is csupán „monarchikus formába öltöztetett köztársaság” megvalósítását tűzi ki célul, „melyre példa Angolország”. Az úgynevezett „közjogi szentháromság”: önálló magyar hadsereg, önálló vámterület, önálló jegybank követelése mellett, a lap a latifundiumok felszámolását, a főpapi javak szekularizációját, a népparlamentet szeretné elérni — tehát valóban radikális követeléseket hangoztat. Ennek ellenére a magyar történeti irodalom joggal nevezi egy helyen a „Radikális 48” republikanizmusát „szégyenlős republikanizmusnak”, hiszen a lap 48 híve, „49-ig” nem hajlandó elmenni, sőt több ízben hangsúlyozza, hogy perszonáluniót akar, mert „a Habsburgokra a germán veszély miatt szükség van”. A „Radikális 48” szerint kétféle függetlenségi irányzat létezik: radikális és konzervatív, és a lap munkatársainak az a véleménye, hogy az 1906-ban választott, függetlenségi többségű parlamentben ilyen „konzervatívok” ülnek, akik „osztálypolitikát folytatnak”.

A folyóiratban Nagy György is rendszeresen publikált, noha számára a „Radikális 48” irányvonala — mely 1792 szeptemberét nem merte követendő példaként ajánlani — egyáltalán nem volt radikális. Az ifjú képviselő ugyanis korábban egyszer már nyíltan hitet tett a köztársaság mellett . . .

Ki is volt valójában ez az ember, aki ilyen önpusztító vakmerőséggel hirdette a republikát? Nagy György 1879-ben született Szászsebesen, ősi székely nemes családból. Mivel édesapja korán meghalt, a Sepsiszentgyörgyön élő család meglehetősen szűkösen tengette életét. Ez a tény már korán komoly feladatokat rótt az ifjú Nagy Györgyre, hiszen 6 testvér maradt apa nélkül, és ő, mint legidősebb, részt kellett hogy vállaljon eltartásukban. Középiszkolai tanulmányai után — melyeket Sepsiszentgyörgyön a „Székely Mikó Kollégiumban” folytatott —, jogot hallgatott a budapesti tudományegyetemen. Egyetemi évei alatt — 1898—1900 között — három verseskötete is megjelent. Az ifjú székelyt a fővárosban avatták „jogtudorrá” 1901-ben. Az önálló praxis gyakorlásához szükséges ügyvédi vizsgát 1904-ben, Marosvásárhelyen tette le, majd Sepsiszentgyörgyön ügyvédi irodát nyitott. Teljes erővel belevetette magát Háromszék megye közéletébe, több politikai klub jellegű „asztaltársaság”-nak lett

tagja, némelyiknek díszelnöke, és főmunkatársa volt a Kézdivásárhelyen megjelenő „Székely Újság” című lapnak, mely a Függetlenségi Párt Háromszék megyei szervezetének hivatalos orgánuma volt. Izzó, hazafias szenvedélytől fűtött vezércikkei révén neve Székelyföld-szerte ismertté vált, ennek a ténynek köszönhetően, hogy 1906 májusában, a csíkszentmártoni kerület képviselőjeként bekerült a Parlamentbe. Fővárosi tartózkodása idején főként „A Nap” és a „Radikális 48” című lapokban publikált. Kezdetben fenntartás nélkül bízott a koalícióban, 1907 végén azonban, mint említettük, a kvótaemelések miatt szakított a függetlenségekkel, és 1908-tól a Balpárt meghatározó személyisége lett. Kíméletlenül ostromozni kezdte a koalíció megalkuvó politikáját. Az 1910-es választásokon mint a Justh-párt jelöltje indult, ám a hatósági erőszak miatt elvesztette az előző parlamenti ciklusban birtokolt mandátumát. A kudarc nem keserítette el, ellenkezőleg, csak megerősítette ama meggyőződésében, hogy nem lehet tovább halogatni egy köztársasági mozgalom megindítását. 1911-ben, miután megnősült, feleségével együtt Hódmezővásárhelyre költözött, és ügyvédi irodát nyitott. Itt is szinte azonnal bekapcsolódott a politikai életbe. Megválasztották a helyi „Függetlenségi és 48-as Kossuth Lajos Pártkör” elnökévé, és hamarosan legalább fél tucat olvasókör elnöke vagy díszelnöke lett. A hagyományosan „kuruc” város a maga színmagyar, református többségű és Kossuth Lajost bálványozó lakosságával ideális színhely volt, és nem véletlen, hogy Nagy György itt kezdett hozzá terve megvalósításához. A „híres Promenádnak” városa, Bercsényi és Szántó Kovács mellett 1911. október 14-e óta arról is nevezetes, hogy az alapító szavait idézve: „Itt indult útnak a „Magyar Köztársaság” ...

A „MAGYAR KÖZTÁRSASÁG” MEGJELENÉSÉNEK KÉT ESZTENDEJE, ÉS NAGY GYÖRGY MOZGALMÁNAK ZENITJE

„Az abszolutizmus cincogására a köztársaság mennydörgésével kell válaszolnunk!”

(*Magyar Köztársaság, 1912. júl. 14.*)

Bármennyire is meglepte az új, republikánus folyóirat megjelenésének ténye a kortársakat, meg kell állapítanunk, hogy — mint azt korábban jeleztük — Nagy György már jóval a „Magyar Köztársaság” megjelenése előtt hittett a reszpublika mellett. 1906 elején, amikor a Fejérváry Géza által vezetett „darabont-kormány” utolsó hónapjait élte, a „Székely Újság” akkor még mindössze 27 esztendő főmunkatársa így írt „Királysértések” című vezércikkében: „Magas filozophiai szempontból nem kétséges, hogy a királyság intézménye az embernek, mint a teremtés koronájának méltóságával hadi lábbon áll. Az Isten által a maga képére teremtett szabad ember méltóságával nem egyezik meg az, hogy milliók alattvalói legyenek egynek, hogy egy milliók felett uralkodjék ... Az egyeseknek, az egyéneknek felszabadulása után, a hűbériség, a jobbágyság megszüntetésével, a történeti fejlődés csak az lehet és annak kell lennie, hogy a nép, mint egész szintén felszabaduljon, s a szabad emberekből álló szabad nép, nemzetté szervezett nép nagykorúvá válva, önmaga igazgassa sorsát, a maga javára érvényesítse erejét, önmagáért áldozzon.

A nagykorúak államformája, az emberi méltóság nemzeti intézménye: a köztársaság... Alakuljon meg, szervezkedjék hazánkban egy köztársasági párt, amely a törvény határai között, fegyverekkel küzd céljainak megvalósításáért" ... (kiemelés: H. A.)

A cikkből egyértelműen kitűnik, hogy Nagy György már egészen fiatalon készen állt a republikánus irányvételre, és a kartéziánus racionalizmus, a francia felvilágosodás és a jakobinus radikalizmus ideológiai fegyvereivel felvértezett ifjú székelyt ettől 1906-ban csak az tartotta vissza, hogy áprilisban a „darabont-kormány” megbukott, és az alkotmányosság helyreállt. Nagy György ettől kezdve egészen addig, amíg a függetlenségek által vezérelt koalícióból ki nem ábrándult, jóval mérsékeltebb húrokat pengetett. Csak amikor a koalíció szégyenteljes csődje bekövetkezett, érezte úgy, hogy az alkotmányos királysággal — mint a magyar nemzet boldogítására képtelen intézménnyel — végleg le kell számolni.

Kiábrándultsága, de egyben elszántsága teljesen egyértelműen megfogalmazódik „A nemzet reménye” — című, eredeti kéziratban is ránk maradt írásában:² „... A csömörlésig elég volt a koalíció vérszegény, megalázkodó, két-színű politikájából. Erős, öntudatos, demokratikus politikára van szükség. Mélyebbre kell vetni az ekét, ha a magyar ugart fel akarjuk szántani... Nem becsületes, komoly nemzeti program az, mely nyíltan nem követeli a hitbizományok eltörlését és a szekularizációt. Míg a főúri és főpapi kiskirályok hatalma meg nem törik, addig ebben az országban csak álom marad a nemzeti függetlenség... *Lásza be a parlamenti ellenzék, hogy a koalíció felmelegítésének reményével nem lehet felrázni a nemzetet. Adjon új, bátor, radikális programot. Öntsön új vért, forrót, pirosat a nemzeti szervezetbe*”... (kiemelések: H. A.)

Mivel azonban minderre a parlamenti ellenzék nem volt kész, Nagy György maga lépett a tettek mezejére. Saját folyóiratának megjelenését közvetlenül megelőzően — a személyes jóbarátja, Gonda József által szerkesztett „A Jövendő” című, rendkívül színvonalas vásárhelyi folyóirat hasábjain — így harangozza be a zászlóbontást: „... Megvan minden állampolgárnak az az elvitathatatlan joga, hogy alkotmányos úton, a nemzeti függetlenség kiépítésén dolgozzék. E jogtól még a törvény sem foszthatja meg. Egy nemzet nem mondhat le szabadságának kivívásáról... Azért szükséges a köztársasági párt zászlóbontása... A jelen küzdelmét, a jövőnek reményét, az emberi méltóság felébredését, a nemzeti függetlenség harci indulóját jelenti: a magyar köztársasági párt.”³

Az 5 évvel korábban írt vezércikk éppúgy, mint a „Nemzet reménye” című kézirat, avagy „A Jövendő”-ben két részletben közölt „harcis riadó” azonban egyaránt csupán előjátékát jelentik a „Magyar Köztársaság” 1911. október 14-i megjelenésének. Már maga az időpont is tudatos választás eredménye: egyszerre emlékeztet a debreceni Nagytemplomban történetekre és a Bastille lerombolására, hiszen Nagy György számára egyformán szent volt az 1849. április 14-i trónfosztás és 1789. július 14-e. Ez volt az oka annak, hogy a havonta megjelenő folyóirat minden egyes száma 14-i keltezéssel látott napvilágot. Minden lapszámban — így természetesen az elsőben is — Nagy György, a főszerkesztő és alapító írta a vezércikket. Az első számban „Kossuth Lajos országa”⁴ cím alatt azt fejtegeti: miért volt szükség köztársasági folyóirat indítására, mi a célja a magyar köztársasági mozgalomnak?

„Útnak indul a »Magyar Köztársaság«. Bátor, öntudatos lépéssel. Ismeri az út nehézségét, de bízva-bízik a köztársasági eszme mindenható erejében. Ez eszmének bölcsője minden becsületes, szabadságszerető szív. Hatalmas erejét bizonyítja, hogy már gyermekkézzel, egy új Herkulesként francia földön trónust döntött porba, koronát tört össze... Rákóczi és Kossuth a koronára állva emelkedtek fel a nemzet szívébe, az örök dicsőség templomába... Kossuth hirdeti: »Magyarország számára az általános választójogra alapított köztársaságot kívánom!« Nem sokkal halála előtt, 1893. október 12-én üzenetet küld nemzetének: »A 49 zászló, azt leejteni sohasem szabad.« — *Ki Kossuth Lajost csak a debreceni nagytemplom ajtójáig követi, de a küszöbéről gyáván visszakullog, az nem igaz híve a függetlenségi eszmének. Kossuth Lajost 1849. április 14-ike emelte a korszakalkotó államférfiak sorába. Ekkor töri össze a királyhűség oktalán bálványát, hogy a nemzet visszatérjen a szabadság Istenéhez. Ahhoz az Istenhez, ki az embert egyenlőnek teremtette, s ki egyedül lehet ura a népeknek... Hová jutottunk a királyság intézményével? Van-e nemzet siralmasabb sorban, mint a magyar? Elhanyagolt népoktatás, igazságtalan földmegosztás, növekedő kivándorlás, az összbiriodalmi eszme nekilendülése, a polgárjogok erőtlensége útjelzői lojális süllýedésünknek. Milyen más út vezet a köztársaság felé! A demokrácia és a liberálizmus útja! Az iskolák államosítása, a kötött birtokok felszabadítása, a hitbizományok eltörlése, a progresszív adó, az általános, egyenlő, titkos választójog a népfelség biriodalmához vezető út állomásai... A magyar nemzetben élő őserő csodákat művelne... Melyik nemzet négyszázéves Habsburg uralom alatt nem veszítette el teljesen életképességét, azt az Isten is örökéletűnek teremtette. Kit négyszázéves szolgaság nem tudott egészen megtörni, annak kiirthatatlan a szabadságszeretete... Petőfivel hirdetjük: A köztársasági eszme megpendítésére a haza és emberszeretet kényszerített a magunk feláldozásával is. Igen! A haza és emberszeretet... *Lapunk címe egyúttal célja is: magyar köztársaság!*» (kiemelések: H. A.)*

Ez az első számban közölt programadó hitvallás önmagáért beszél, az idézet utolsó mondata pedig teljesen egyértelműen vállalja a fennálló államforma megdöntésének szándékát. Ezt azért szükséges külön is hangsúlyoznunk, mert — mint már utaltunk rá — a határozott közjogi radikalizmustól már régen elszokott politikai közvélemény nagy része hitetlenkedve, vagy maró gúnnyal, esetleg lekicsinylően nyilvánított véleményt a vérpiros köntösű, új, republikánus folyóiratról. A Nemzeti Munkapárt helyi lapja, a „Hódmezővásárhely” például így ír: „A Magyar Köztársaság a fogatlan oroszának lapja... Az első szám csendes kacérkodás a republikánus eszmékkal, bő hivatkozás Kossuthra, a francia sansculotte-ok bőséges emlegetése... Sem az ügyészségnek, sem a magyar lojalitásnak sok dolgot nem ád az első szám... Annyira kezes, hogy igazán helyet foglalhat minden főherceg asztalán.”⁵

A „Hódmezővásárhely” fanyalgó, lekezelő hangvételi kritikáját, a Nagy György-féle harci riadó merész hangvételét ismerve, nyugodt lélekkel a sajtó útján gyakorolt dezinformálás tipikus esetének nyilváníthatjuk, annál is inkább, mert a helyi „mungó”⁶ pártlap véleményét úgy látszik, az ügyészség sem osztotta. Dr. Szapár, szegedi királyi ügyész már 1911. október 30-án aláírta a Nagy György elleni eljárást kezdeményező indítványt.⁷ Az ügyész arra hivatkozott, hogy a Nagy György által elérni kívánt cél: a köztársaság, békés úton, alkotmányos eszközökkel nem valósítható meg, és egyébként is az egész cikk hemzseg az erőszakra való utalásoktól. Nagy György, mint jól képzett ügyvéd ettől természetesen nem ijedt meg, annál kevésbé, mert egészen 1913 nyaráig

— a kortársak által csak „lex Nagy Gyurka” néven aposztrofált 1913:XXXIV. tc. törvénybe iktatásáig — a sajtó útján elkövetett vétségek az esküdtszék elé tartoztak, melynek tagjai általában függetlenségi érzelmű iparosok, gazdák voltak, akiknek állásfoglalása Nagy György kitűnően felépített és az érzelmi elemeket természetesen nem mellőző védőbeszédei után nem lehetett kétséges.

Noha a „Magyar Köztársaság” megjelenését értetlenkedés, gúny, lekicsinylés fogadta, akadtak olyanok is — méghozzá kitűnő képességű emberek —, akik Nagy György vakmerő kezdeményezését szimpátiával figyelték. Ezek közé tartozott Gonda József, „A Jövendő” főszerkesztője, aki talán a legpontosabban, legárnyaltabban fogalmazta meg: mi az ifjú székely ügyvéd mozgalmának igazi jelentősége: „... Nagy György, radikális eszméinek érvényesítése céljából most megtette az első lépést és köztársasági szellemben lapot indított. A *kislátókörűek elfogultságával, a megalázkodó fanyarlelkűek farizeusságával, a gőgösök maliciájával, a szürkék és fáradtak lemondásával nézvéen a merész politikai lépést, valóban időszerűtlen, lázítást jelentő, felesleges és meddő, utópisztikus ez az egész idea*. Mert a fentebb tisztelt elemek tényleg így is fogták fel a megindított új politikai mozgalmat, és Magyarország államjogi szervezetéből, a külpolitikai viszonylatokból, a magyar faj általános dinasztikus érzelmeiből folyólag, abszurdnak, kivihetetlennek, forradalminak, veszedelmesnek látják Nagy György állásfoglalását. *A modern gazdasági evolúció mai korszakában... a politikai fejlettség legtökéletesebb alakját reprezentáló államforma elérése utáni törekvést utópiának, időszerűtlennek, veszedelmesnek nevezni, a felvetett kérdés felett cinikusan napirendre térni: politikai gyávaság és energiahiány... Nincs ma már semmi, ami lehetetlen és elérhetetlen volna; nincs sem a társadalomban, sem a szociális életben, sem a politikában és a kultúrában.*”⁶ (kiemelések: H. A.)

Gonda dr. fejtegetéseinél aligha lehet meggyőzőbben megmagyarázni Nagy György zászlóbontásának miértjét, és aligha lehet találóbban jellemezni azt a korhangulatot, melyben többek között Nagy György, Ady Endre, Jászi Oszkár és a „nyugatosok” éltek és munkálkodtak...

Eppen Ady Endre volt az a másik kiválóság, aki miután látta, hogy Nagy György nem csupán holmi bömbölő „diszkruc”, hanem radikális társadalmi programja van, a nála mindössze két esztendővel fiatalabb ügyvéd mellé állt: „Ha ezer cinikusság ér is, *ma már Veled vagyok!*”⁹ írja Nagy Györgynek, leg-egyértelműbben pedig a „Világ” — című lap hasábjain állt ki a Hódmezővásárhelyen indított republikánus lap mellett; „A magyar Provence” című cikkében: „Szokása a mai magyar hírlapírásnak, részben, hogy hiteltlenségéért, tudatlanságáért, lázталanságáért, a lelkeseken áll bosszút. Nagy György lelkes, egész ember, s hiába fogják rá a naivságot, mert ő nem naiv... És ha csúfolják szellemes hírlapíróink Hódmezővásárhelyt, a magyar Provence-ot, jusson eszükbe, ha tud, hogy a Marseillaise is provence-i, s, hogy Nagy Györgynek maholnap igaza lehet”.¹⁰

Ady maga ugyan — mint azt 1913-ban ki is nyilvánította — nem a republikát, hanem a program társadalompolitikai vonatkozásait tartotta lényegesnek, ez a tény azonban mit sem változtatott Nagy György és mozgalmára iránti szimpátiáján.

Egyébként a „Magyar Köztársaság” minden egyes száma azonos tematikai rend szerint épült fel. Négy fő szerkezeti elem választható el világosan egymástól.

Az első rész az alaphangot megadó, bevezető tanulmányt tartalmazta,

amely — folyóiratban némileg szokatlan módon — amolyan vezércikkféle szerepet is betöltött, hiszen mindig az elmúlt egy hónap valamely aktuális kérdésével foglalkozott. Ezt a cikket mindig Nagy György írta. Az első részhez — amely tartalmilag a legérdekesebb volt — tartoztak a lap állandó és alkalmi munkatársainak írásai. Az állandó munkatársak közül Korniczky Dezső (Nagy György sógora), aki később az Országos Köztársasági Párt fővárosi pártkörének titkára lett, dr. Kalmár Antal, a híres közjogi író, a „Radikális 48” korábbi munkatársa, a Köztársasági Párt programjának kidolgozója; a már sokszor idézett dr. Gonda József, „A Jövendő” főszerkesztője; a szociáldemokrata Ormos Ede, aki cikksorozatot írt a „Magyar Köztársaság”-ba a királyság történetéről, és mint érdekes színfolt, az Országos Köztársasági Párt leglelkesebb nőtagja: Andrassy Emma, a bátor hangú cikkeket író szatmárökörítői — később cibakházai — tanítónő voltak azok, akiknek neve a leggyakrabban szerepelt a „Magyar Köztársaság” lapjain. Rajtuk kívül bárkinek prózában vagy versben megírt műve bekerülhetett a lapba, ha azt Nagy György kellően érdekesnek, színvonalasnak és hazafias tartalmúnak találta. Karinthy Frigyes tollára méltó érdekesség, hogy a „Magyar Köztársaság” lapjain egyaránt leközölték Ady Endre verseit (itt is megjelent például a „Rohanunk a forradalomba” című), valamint Szabolcska Mihály írásait, aki arra a rá jellemző, túlzó megállapításra ragadtatta magát a folyóirat első számában, hogy: „lélekben minden 1000 magyar közül 999 republikánus”.¹¹

A cikkek és versek után általában a királyi ügyészségnek a köztársasági párttagok és tanulmány szerzők elleni vádemelési javaslatait közölték szó szerint, majd a „Köztársasági hírek” című rovat következett. Ebben rendszeresen beszámoltak a hazai és külföldi republikánusok tevékenységéről. Sokszor szerepelt itt az első portugál köztársasági elnök, Magalhaes Lima és a kínai polgári forradalom hőse, Szun-Jatszen. Tudósítottak az Országos Köztársasági Párt párizsi szervezetének megalakításáról éppúgy, mint az Egyesült Államok néhány városában alakulókról.

Minden lappéldány végén „A szerkesztő üzenetei” című rovat volt található, melyben Nagy György reflektált a hozzá érkező levelekre és azok megállapításaira.

A „Magyar Köztársaság” szerepe természetesen elsősorban az volt, hogy a republika gondolatát népszerűsítse, országosan pedig előkészítse a talajt arra, hogy a köztársasági mozgalom eljuthasson a pártalakítás stádiumába.

Az Országos Köztársasági Párt végül 1912. szeptember 7-én (8-án) alakult meg Budapesten. A pártalakulásról a köztársasági folyóirat szeptember 14-én megjelent száma tudósított.¹² Noha Boda Dezső budapesti rendőrfőkapitány jelentése szerint¹³ sem 7-én este a Rákóczi úti Wurglits-féle vendéglőben tartott ismerkedési esten, sem másnap a Ferenc körút 2. szám alatt tartott gyűlésen formális pártalakulásra nem került sor, a tény mégis az, hogy hivatalosan is működni kezdett az Országos Köztársasági Párt, melynek élére 49 tagú választmányt választottak. Pártelnök dr. Nagy György lett, alelnökké dr. Espersit János makói ügyvédet, Jánossy Zoltán debreceni református lelkész és dr. Szacsavay Gyula kézdivásárhelyi ügyvédet választották. Három jegyzőt is kijelöltek, a párt pénztárosa pedig Szabó Imre, hódmezővásárhelyi tanító, a helybeli „48-ás Munkáskör” elnöke lett.

A pártszervezés természetesen a hagyományosan függetlenségi érzelmű vidékeken volt a legsikeresebb. A párt három alelnökének illetőségi helye is világosan mutatja, hogy a magyar republikánus mozgalomnak három „súlypontja”

volt: a „Viharsarok”, Debrecen és közvetlen környéke, és természetesen a Székelyföld, Nagy György és Gábor Áron szülőföldje. Mind a „Magyar Köztársaság” egyes számainak pártszervezési híreiből, mind a különböző megyék főispánjainak a belügyminiszterhez küldött jelentéseiből az derül ki, hogy a Köztársasági Párt leginkább az említett területeken tudta helyi szervezeteit megalkotni. Voltak ezen kívül — elszórtan az országban — más városokban is kisebb republikánus pártsejtek, például Pécsen, Sopronban, Komáromban, Gödöllőn. A nemzetiségek által lakott vármegyék, illetve a nyugati, katolikus többségű magyar területek csaknem teljes passzivitást mutattak. Jellemző a vegyes lakosságú Nyitra vármegye főispánjának a belügyminiszterhez küldött jelentése:¹⁴ „... Mély tisztelettel, teljes megnyugtatóra jelenthetem, hogy ezen vármegyében a közérzés és a közhangulat semmiféle aggodalomra okot nem szolgáltat. Értelmiségünk sokkal magasabb fokon áll, népünk sokkal józanabb, törvénytisztelőbb, a dinasztikus érzés sokkal inkább van kifejlődve a nép minden egyes rétegében, semhogy a köztársasági hóbort és örület itt befogadásra találhasson. A köztársasági eszme a nép gondolkodásából teljesen kizártnak tekinthető.”

Az egyik ellenpélda természetesen Debrecen, a „magyar kálvinista Róma”, ahol a város tanácsa — nem törődve a főispán és a rendőrkapitány intelmeivel, az országban egyedülálló módon — engedélyezte a Köztársasági Párt által hirdetett gyűlést, azzal az indoklással, hogy a gyülekezési és szólásszabadság elvét nem lehet megsérteni, és egyébként is, a köztársaságiak csupán alkotmányos eszközökkel kívánják a fennálló államforma ellen küzdeni...¹⁵

Az Országos Köztársasági Párt vezetősége 14 pontból álló, irányelv jellegű programtervezetet küldött szét az egyes szervezeteknek véleményezésre, hogy a beérkező javaslatok alapján dr. Kalmár Antal össze tudja állítani a végleges pártprogramot. A végleges program azonban a Köztársasági Párt 1913 nyarán történt betiltása miatt, már mint az Országos Kossuth Lajos Párt programja látott napvilágot.

Az eredeti, 14 pontos tervezet pontjai¹⁶ jellegük szerint három részre oszthatók: közjogi természetű programpontokra, a demokráciát biztosító pontokra és radikális-szociális követelésekre.

— *Közjogi jellegű volt* az önálló néphadsereg, külképviselő, nemzeti bank, vámterület, valamint a köztársaság kikiáltásának és április 14-e nemzeti ünnepé nyilvánításának követelése.

— *A demokrácia biztosítását* szolgáló pontok az általános, egyenlő és titkos választójogon felépülő népparlament megvalósítására, a teljes bírói függetlenségre; a gyülekezési, egyesülési, lelkiismereti és sajtószabadság biztosítására, a címek, rangok és rendjelek eltörlésére vonatkoztak.

— *A radikális-szociális célok elérésére* a progresszív adórendszert, az államosított közegészségügyet és aggkori biztosítást, a hitbizományosi és holtkézi birtokok felszabadítását és ingyenes népoktatást kívánó programpontok megvalósítása útján kívántak törekedni.

Jelen tanulmány kereteit szétfeszítené, ha a republikánus mozgalom betiltása után a köztársasági jogelődből alakult Országos Kossuth Lajos Párt részletes történetét és 40 pontos programját ismertetnénk. Mégis mindenképpen meg kell említenünk, hogy ez a részletes program követelte az 1000 holdon felüli nagybirtokok felosztását, és hangsúlyozta, hogy: „Egy házat és tíz hold földet semmiféle adósságért a kispolgártól és családjától elvenni ne lehessen. Mert azt a védelmet, amit megérdemel a hitbizományos mágnás, többszörösen megér-

demli az országfenntartó kispolgár”...¹⁷ — Ez az idézet is kellően bizonyítja, hogy Nagy György mozgalma nem holmi öncélú közjogi „handabandázás” volt...

A Köztársasági Pártnak — még betiltása előtt — arra is módja nyílt, hogy a fővárosban kipróbálja erejét. A Ferencvárosban és Kőbányán megüresedett egy parlamenti mandátum. A nyílt szavazás dacára Nagy György 121 voksot kapott, ami persze a mandátum elnyeréséhez édeskeves volt, de az alig fél évvel korábban alakult párt számára mégis hatalmas lélektani sikert jelentett.¹⁸

Az Országos Köztársasági Párt minden lekicsinylés ellenére kezdett megszilárdulni. Noha a karhatalom 1913. április 13—14-én Makón, az Érdeky-féle vendéglőben és Espersit János alelnök lakásán szétzavarta a republikánusok első országos összejövetelét,¹⁹ Nagy Györgyék joggal állapíthatták meg, hogy a mozgalom, ha lassan is, de kezd egyre inkább ismertté válni, és nem túl hosszú idő kérdése a jelentékeny országos hálózat létrehozása.

A köztársasági mozgalom tevékenységének feltételei azonban 1913 nyarán — drámai módon — egycsapásra megváltoztak. A király 1913. június 10-én Tisza István addigi házelnöknek adott kormányalakítási megbízást. A Nemzeti Munkapárt feje, a „geszti vezér” alig foglalt helyet a miniszterelnöki székben, máris beterjesztette dr. Balogh Jenő igazságügyminiszter a királyság megsértése és a királyság intézményének megtámadása esetére vonatkozó törvényjavaslatot. Feltételezhető, hogy ebben az udvar nyomása is²⁰ közrejátszott, hiszen sem Ferenc József, sem Ferenc Ferdinánd trónörökös nem nézhette jó szemmel, hogy Nagy Györgyék — legalábbis hosszú távon — egy új trónfosztást készítenek elő. A rendkívüli gyorsaság azonban Tisza műve volt, aki elveinek megfelelően ki akart küszöbölni minden — a nemzet és az uralkodó viszonyát rontó — „zavaró tényezőt”. Természetes, hogy a köztársasági mozgalom súlyos zavaró tényezőnek minősült, és hiába nevezte Tisza Nagy Györgyék „feltűnési viszketegben szenvedő gyerekek”-nek,²¹ a hamarosan elfogadott és jogerőre emelt 1913:XXXIV. törvénycikk,²² a „lex Nagy Gyurka” szigora arra utal, hogy a „geszti vezér” hosszabb távon már egyáltalán nem tartotta veszélytelennek az Országos Köztársasági Pártot.

A törvény szigorúan, öt évig terjedhető fogházzal, 4 ezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel sújtotta azokat, akik a királyt vagy a királyság intézményét politikai célzattal megtámadják. Egyben a királyt vagy az államformát támadó sajtó- és egyéb vétségeket kivonta az esküdtszék hatásköréből, és elbírálásukat a királyi táblák székhelyén működő királyi törvényszékek, Budapesten pedig a Királyi Büntetőtörvényszék hatáskörébe utalta.

Az új törvény súlyos csapást mért az Országos Köztársasági Pártra, melyet a budapesti rendőrfőkapitányság 7028/1913 elnöki számú végzésével azonnal be is tiltott.²³ Nagy Györgyék gyorsan határoztak: a jogelőd helyett a vezetőség megalakította az Országos Kossuth Lajos Pártot, mely az államforma kérdésének kivételével elődje minden követelését magáévá tette, és a harc folytatása mellett döntött. A küzdelem feltételei azonban ekkor már sokkal rosszabbak voltak, mint korábban.

EPILOGUS

Az Országos Kossuth Lajos Párt legmaradandóbb tette a már említett, 40 pontos, polgári-radikális jellegű pártprogram közreadása volt. Nagy Györgyék

kimondatlanul is republikánus színezetű „útmutatója” 1913 szeptemberében jelent meg a „Kossuth Lajos Lapjában”,²⁴ mely a „Magyar Köztársaságot” váltotta fel, de színvonalában és jelentőségében nem ért fel elődjével. A „Kossuth Lajos Lapja” mindössze alig fél évig egzisztált, utódja 1914 elején a hetenként megjelenő „Kossuth Zászló” lett, mely már valódi „népújság” volt.

1914-ben Nagy György és pártja a függetlenségekkel szövetségben készült a közelgő parlamenti választásokra, melyekre azonban az első világháború kitörése miatt már nem került sor. A nagy világgégés kitörésével elcsitultak a belpolitika viharai, Nagy György pedig visszavonult a jogelméleti tevékenységhez.

1918 októberében feléleszti az Országos Köztársasági Pártot. Nagy György az, aki már a forradalom első napjaiban — ekkor még Károlyival és Hock Jánossal ellentétben — határozott hangon követeli a republikát. 1918. november 16-án azután Ő az, aki — mint a Nemzeti Tanács jegyzője — bejelenti a köztársaság kikiáltását.

Az Országos Köztársasági Párt 1918. december 2-án egyesül a Károlyi-párttal, Nagy György az új párt alelnöke lesz. 1919 elején „Új Szó” címmel önálló lapot indít, és igyekszik megtalálni az egymástól távolodó Károlyi Mihály és Lovász Márton között az ország számára számára szinte ideális középutat. A Tanácsköztársaság alatt teljes hallgatásra kényszerül.

1919 szeptemberében újra — immár harmadszor — feléleszti a Köztársasági Pártot, de abban a helyzetben, amikor még a Szamuely-féle borzalmakért is a köztársasági államformát tették felelőssé, Nagy György pártja — érthetően — szinte „légüres térben” mozgott. 1919 novemberében Clerk — budapesti missziója során — ugyan még Nagy Györggyel is tárgyal, a Köztársasági Párt azonban mégsem kap tárcát a Huszár Károly-féle koalíciós kormányban. A pártot 1921-ben ismét betiltják, ezt azonban nem tartják be túl szigorúan, így annak tagjai közül néhányan még az 1922-es választásokon is elindulnak,²⁵ természetesen eredménytelenül.

1923. március 29-én dr. Nagy György, a „Magyar Köztársaság” volt főszerkesztője, az Országos Köztársasági Párt elnöke súlyos betegség után, tragikusan fiatalon — 44 évesen — távozik az élők sorából. A már évek óta vak politikus utolsó jelentős tette az volt, hogy Károlyi Mihályt védte az ellene indított koncepciós jellegű vagyoneklobzási perben. Nagy György halála után a mozgalom vezetője Veér Imre lett, de az általa irányított párt — a fennálló viszonyok miatt — csak árnyéka volt korábbi önmagának!

*

A történésznek rendkívül nehéz dolga van, ha a „Magyar Köztársaság” és Nagy György mozgalmának jelentőségét az utókor szemszögéből kívánja felmérni. A magyar republikánusoknak alig két esztendő adatott arra, hogy eszméiket viszonylag szabadon kifejtsek és népszerűsítsék. Nagy Györgynek mindig csak hónapok álltak rendelkezésére, és ennyi idő alatt képtelenség igazán megerősíteni egy politikai mozgalmat, hiszen nem lehet túllépni a periférikus helyzeten.

Mégis legalább két dolog azonnal szembeötlő, amiben a „Magyar Köztársaság” ennek ellenére, az utókor számára is követendő példával szolgál. Az egyik, hogy a polgári radikális törekvések és az erős nemzeti érzés egymással nem összeegyeztethetetlen fogalmak, nincs köztük antagonisztikus ellentét, és

igenis lehet létjogosultsága olyan pártnak vagy mozgalomnak, mely ezeket együttesen tüzi zászlajára.

A másik, legalább ennyire lényeges dolog pedig az, hogy nincs olyan reménytelen helyzet, amelyben a lemondás, a letargia lenne a követendő út, vállalni kell a határozott, előremutató megoldást, még akkor is, ha ez sokak szemében nevetségesnek vagy irreálisnak tűnik.

Ha már 1918. november 16-a és 1946. február 1-je után nem figyeltek, mert nem is figyelhettek fel igazán a magyar republikánus mozgalom szellemi hagyatékára, jó lenne, ha az 1989. október 23-án kikiáltott respublikában nem csak egy szűk kör ismerné a „Magyar Köztársaság”-ot és a Köztársasági Párt alapítójának tevékenységét.

JEGYZETEK

1. „Székely Újság”, 1906. jan. 4.
2. Nagy György kézírásával (töredék), OSZK Kézirattára, ANALEKTA.
3. „A Jövendő”, 1911. július 1. A „Magyar Köztársaság” c. cikk.
4. „Magyar Köztársaság”, 1911. okt. 14. (továbbiakban: MK).
5. „Hódmezővásárhely”, 1911. okt. 15.
6. A Nemzeti Munkapárt csűfneve.
7. MK, 1911. nov. 14. 29—32. p.
8. Ugyanott. 6—7. p. „Utópia-e a köztársaság?”
9. Uo. 33. p.
10. Közli: MK, 1912. febr. 14. 52. p.
11. MK, 1911. okt. 14.
12. MK, 1912. szept. 14.
13. Országos Levéltár, Belügyminisztériumi rezervált iratok. K 149—1913—6—217).
(Továbbiakban: OL BM res. K 149—1913—6—217.)
14. Ugyanott. Nyitra vármegye főispánjának jelentése.
15. Ugyanott. Hajdú vármegye főispánjának jelentése.
16. MK, 1913. ápr. 14. 3—4. p.
17. „Kossuth Lajos Lapja” (KLL), 1913. szept. 1.
18. „Magyar Hírlap”, 1913. március 2. Ifjabb Andrassy Gyula cikke.
19. OL BM res. K 149—1913—6—217.
20. Mk, 1912. nov. 14.
21. „Kossuth Zászló” (KZ), 1914. márc. 22.
22. Magyar Törvénytár, 1913.
23. KLL, 1913. szept. 1.
24. Ugyanott.
25. Lásd: L. Nagy Zsuzsa: „Bethlen liberális ellenzéke 1919—1931” Budapest, 1930.
29. p.